

My name is Bond, Ir. Bond

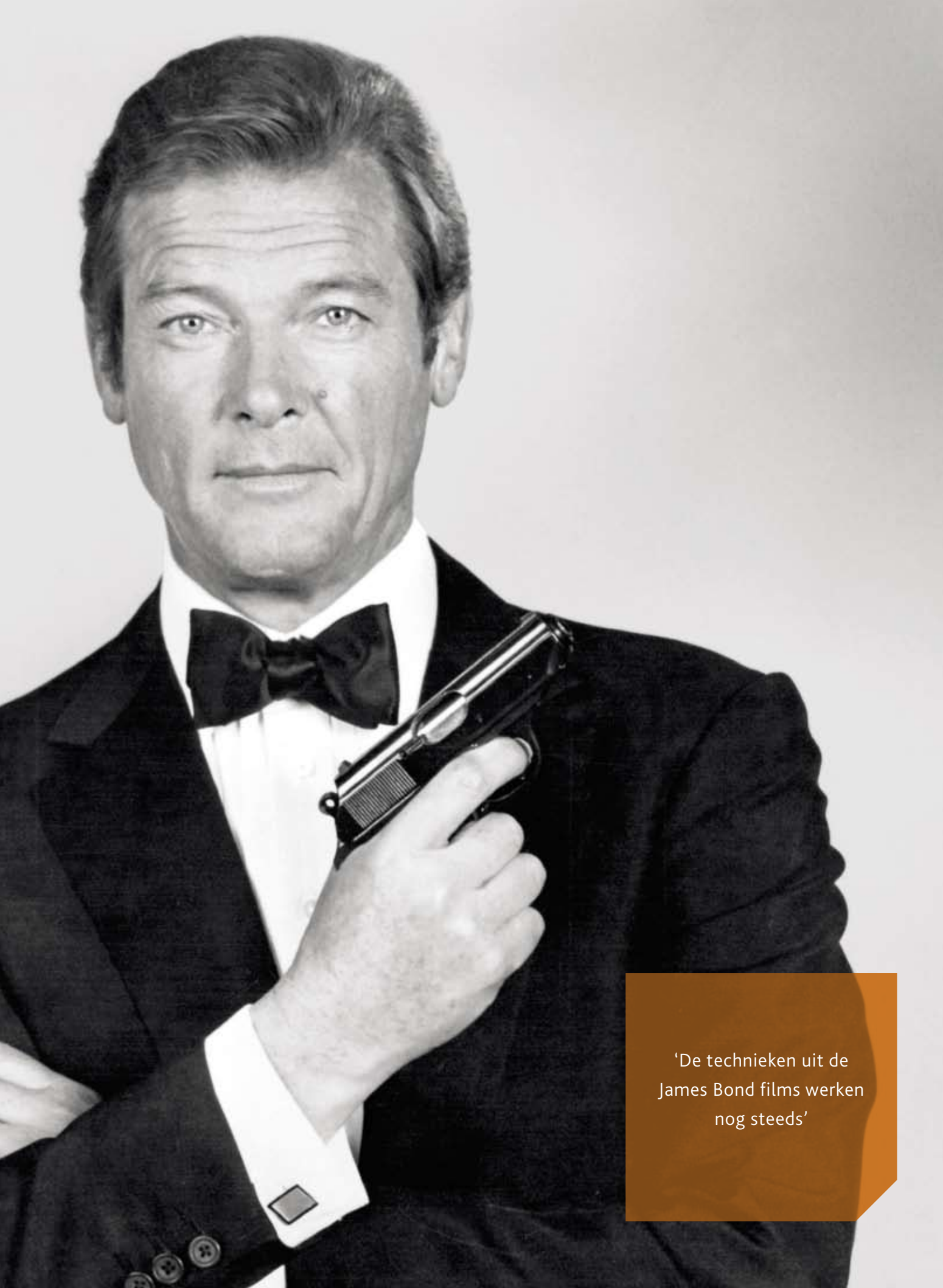
Om hun economie vooruit te helpen, zetten landen hun geheime dienst in. Spionnen krijgen daar alle tijd voor en het bedrijfsleven is zich daar onvoldoende van bewust, zeggen de spionnenjagers van de AIVD.

Tekst: Remko Ebbers | Foto: Topfoto/ANP

Het spionnenjachtseizoen is geopend. In de VS werd in juli een – niet erg succesvol naar het zich laat aanzien – spionnennetwerk opgerold, met een ouderwetse Amerikaans-Russische spionnenruil als gevolg. De Duitse geheime dienst luidde ongeveer tegelijkertijd de alarmbel wegens toenemende economische spionage door de geheime diensten uit China, Rusland, het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Materiaal genoeg voor de erven Albert R. Broccoli, de producer van de James Bond films, ironisch genoeg net op een moment dat de filmstudio in financieel zwaar weer is gekomen.

Wat niet meehelpt in de strijd tegen spionage, is dat de inlichtingendiensten van steeds meer landen in hun wettelijke taak hebben staan dat ze ook aan economische spionage moeten doen. De Nederlandse overigens niet, bezweert Roland (account-manager bij de AIVD, geeft ook voorlichting aan bedrijven en instanties over spionage. De AIVD wil om veiligheidsredenen niet dat hij met zijn achternaam in de krant ►

'De technieken uit de
James Bond films werken
nog steeds'

komt) van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. Die heeft daar ook de mankracht niet voor. “Wij gaan zoveel mogelijk achter de spionnen aan. Met wie hebben ze contact, welke informatie willen ze hebben en voor welke landen werken ze.”

De klassieke spionage was de afgelopen jaren een beetje onder de radar geraakt, zegt Roland. De aandacht werd, in ieder geval voor de buitenwereld, verlegd naar terrorisme. Maar nu de eerste opwinding daarover wat is afgezakt, is het internationale klimaat rijp geworden om het ouderwetse handwerk weer in ere te herstellen. Want zo gaat het nog steeds, zegt de AIVD-er. Identieke koffertjes die zo onopvallend mogelijk worden verwisseld op stations, spionnen en contraspionnen die elkaar volgen. “De technieken uit de James Bond films werken nog steeds”, zegt Roland.

De wereld is er alleen niet overzichtelijker op geworden, sinds de val van de Berlijnse muur en het instorten van het communistische Warschaupact. Voor Bond en zijn collega's van het witte doek was het nog enigszins te overzien. Hun tegenstanders waren terroristen die vaak nog banden hadden met de Oostblokregimes. Buiten de bioscoop kun je niemand meer vertrouwen.

“Nu lopen er zeker niet minder inlichtingsofficieren (spionnen, red.) rond dan tijdens de Koude Oorlog”, zegt Roland. “Maar ze werken op veel meer terreinen. Politiek is nog steeds heel interessant, maar buitenlandse inlichtingendiensten gaan ook af op economische informatie die hun land vooruit kan helpen. Er zijn vermoedelijk enkele tientallen buitenlandse diensten actief in Nederland, ieder met een handvol

figuren. Tijdens de Koude Oorlog waren er enkele tientallen spionnen. We wisten ook zo ongeveer wel wie het waren en in welke onderwerpen ze geïnteresseerd waren, vrijwel uitsluitend politiek en militair. Dat was veel overzichtelijker dan nu.”

Moderne technieken zorgen ervoor dat er nu heel veel informatie in een koffertje kan. Geen stapel kopieën van een nieuw antitankwapen, maar het complete onderzoek van een high-tech bedrijf op een paar externe harddisks. Eventueel inclusief de verslagen van gesprekken met overheden en buitenlandse partners over strategieën.

BEVRIENDE AFKIJKERS

Russen, Chinezen zijn de *usual suspects*, maar volgens Roland gaat het verder. Er zijn ook bevriende landen die in hun wet op de inlichtingendiensten hebben opgenomen dat ze economische spionage moeten plegen voor het welzijn van hun land. Landen waarmee we in de EU samenwerken. Volgens bronnen van het tijdschrift *The Economist* zet China de actiefste en meest schaamteloze economische spionnen in, maar de Russische geheime dienst is professioneler en subtieler. Diezelfde bronnen noemen echter de Amerikaanse NSA en de Britse GCHQ als de besten van de klas.

Bedrijven zijn zich er nauwelijks van bewust dat zij doelwit kunnen zijn van spionage. Concurrenten die afkijken, dat kunnen de meeste zich wel voorstellen, maar een ander land? Toch zou het goed zijn als een onderneming naar zijn eigen bescherming kijkt. Welke gegevens zouden echt niet in handen van buitenstaanders moeten komen?

Atoomspionage in Nederland

De Pakistaanse atoomgeleerde Abdul Kahn is misschien wel een van de sprekendste voorbeelden van bedrijfsspionage door een buitenlandse mogendheid in Nederland. Khan is in eigen land een nationale held omdat hij wordt beschouwd als de vader van de Pakistaanse atombom. De kennis daarvoor deed hij op in de jaren zeventig toen hij in Nederland de techniek stal om uranium te verrijken tot splijtstof voor kernwapens. Hij woonde en werkte toen al achttien jaar in Europa. In 1983 werd hij bij verstek veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf wegens spionage. Dit vonnis werd twee jaar later wegens een vormfout nietig verklaard. Begin 2004 verschenen er berichten dat Khan nucleaire kennis zou hebben verkocht aan dubieuze regimes, zoals Libië, Iran en Noord-Korea. Daarop werd de atoomgeleerde door de Pakistaanse regering onder huisarrest geplaatst, waarschijnlijk om hem af te schermen voor de wereldpers. Khan hield voor de Pakistaanse televisie een rede waarin hij spijt betuigde voor zijn handelwijze. Vorig jaar werd het huisarrest opgeheven.

Vooral via het internet wordt veel informatie gestolen. Daarmee verschilt cyberspionage weinig van andere vormen van cybercrime. “We zetten veel te veel op internet”, meent Roland. “Wie aan welk project werkt, dat soort dingen. Iedereen weet wel iets dat van belang is voor een spion. De portier weet iets over het alarmsysteem, de schoonmakers over de indeling van het gebouw, secretaresses over het werkschema van leidende figuren in een bedrijf. Inlichtingendiensten hebben zeeën van tijd en op termijn komen ze bij de mensen die ze zoeken. Spionageoperaties duren jaren.”

Als bekend is wie deelneemt aan een belangrijk project, kan het zomaar zijn dat er een headhunter contact zoekt voor een interessante baan. Er volgen wat gesprekken, wat is de ervaring van de onderzoeker, waar werkt hij tegenwoordig aan? Schiet het een beetje op? Kan hij goed problemen oplossen? Geef eens een voorbeeld? Na een paar gesprekken stopt het contact. De baan bestaat niet, de geïnterviewde is leeggepompt en de headhunter is gevlogen met inlichtingen over het project dat wordt doorgespeeld naar een bedrijf in zijn of haar thuisland.

De AIVD heeft onderzoek gedaan in vijf economische sectoren – high-tech, telecom, energie, financiën en openbaar bestuur – waarbij bedrijven gevraagd is naar hun ‘kernbelangen’. De AIVD heeft geïnventariseerd in hoeverre die van nationaal belang zijn. Het gaat dan om data en blauwdrukken, standpunten en strategieën (bijvoorbeeld over langjarige visies, fusieplannen en onderhandelingsstrategieën) en opkomende technologie (innovaties die de komende jaren belangrijke bijdragen kunnen leveren aan de Nederlandse economie). ▶

‘Als bedrijf moet je goed nadenken wat je binnenhaalt en uitbesteedt’

ISTOCKPHOTO

STEPHEN SHEFFIELD/HH

Roland: “Soms was het bij de gesprekspartners niet direct helder wat nou eigenlijk de vertrouwelijke informatie was die beschermd zou moeten worden. Een bekend voorbeeld van economische spionage komt uit 1985. Tijdens de onderhandelingen over levering van gevechtsvliegtuigen aan India, wisten Franse inlichtingsofficieren de voorwaarden te achterhalen van het eindbod dat een Amerikaans bedrijf deed. Deze informatie werd doorgesluist naar de Franse concurrent die daardoor het contract ter waarde van twee miljard dollar kon binnenhalen. “Er doet al jaren een gerucht de ronde dat de Concorde destijds voorzien was van afluisterapparatuur. In dat geval zijn de zakenlui die daar ongedwongen zaten te praten, allemaal afgeluisterd.”

MUREN HEBBEN OREN

Informatie kan waardevol zijn, daar moet meer notie van zijn, vindt de AIVD. Roland: “Bedrijven en instituten die belangrijk onderzoek doen, laten in sommige gevallen geheimhoudingscontracten tekenen door stagairs of promovendi. Maar het komt voor dat de verslagen gewoon in de kast worden bewaard op een universiteit.”

Ook het bedrijfsleven kan beter op zijn tellen passen, vindt Roland. “Kijk uit wat je op internet zet of wat je doet met usb-stickjes die medewerkers krijgen op conferenties. Daar kan spionageprogrammatuur op staan. Onderzoekers praten graag over wat ze weten en kunnen, ze moeten zich afvragen welke informatie ze meenemen als ze bijvoorbeeld naar het buitenland gaan. Ik zou zeggen, zo min mogelijk. De mens is echt de zwakste schakel. Diplomaten worden getraind om zich

bewust te zijn van spionnen en zij trappen ook nog soms in de val.” De afgelopen jaren zijn meerdere Iraanse studenten bij technische universiteiten geweigerd. Het kabinet wil een garantie dat ze niet in aanraking komen met kennis op nucleair gebied en die garantie kan niet worden gegeven. De rechter oordeelde onlangs dat die eis onrechtmatig is, maar de staat is in hoger beroep gegaan. Onlangs bleek een buitenlandse wetenschappelijke delegatie op bezoek bij een Nederlandse universiteit voor meer dan de helft uit onderzoekers te bestaan die ook voor de inlichtingendienst werkten. Ze wilden ‘samenwerken’ op het gebied van nanotechnologie.

“Als bedrijf moet je goed nadenken wat je binnenhaalt en uitbesteedt”, zegt Roland. “Buitenlandse wetenschappers die op bezoek komen, uitwisselingen, stagairs; het zijn allemaal potentiële risico’s. Uitbesteden naar India kan kostenbesparend zijn, maar bedenk wel welke informatie je daarbij meeleeft. Diezelfde afweging zou je moeten maken als je een bedrijfs onderdeel verkoopt aan een buitenlandse onderneming.” Het bedrijfsleven heeft de inzichten van de AIVD nog niet in het hart gesloten. Ze dringen wel erg diep door in de commerciële bedrijfsvoering. Waar ondernemingen vooral op zitten te wachten zijn aanwijzingen voor specifieke maatregelen om economische spionage te voorkomen. Hoe is een spionerende geheime dienst te onderscheiden van een spionerende concurrent? Die geeft de AIVD niet in de kwetsbaarheidsanalyse.

Nederlandse universiteiten hebben afwijzend gereageerd op de suggesties van de AIVD. Zij blijven gewoon buitenlandse studenten ver-

‘Economische spionage
gaat ten koste van de
slagkracht van de
Nederlandse economie’

DE BROCKE/ANP

welkomen. “Als iemand aan alle vereisten voldoet om te worden toegelaten, wat moeten wij dan nog doen?”, aldus een woordvoerder van de TU Twente. “Wij kunnen niet aan iemands oren zien of hij dan toch een risico vormt.” Volgens de universiteit moeten onderwijsinstellingen niet verantwoordelijk worden voor spionagebestrijding.

De TU Eindhoven verklaarde in het Nederlands Dagblad vaak met de inlichtingendienst te overleggen. Er zouden goede afspraken worden gemaakt om de risico's klein te houden. Wel noemt de universiteit het een belemmering ‘als het niet meer mogelijk is kennis door te geven via colleges, publicaties in tijdschriften en internet’. Dat is volgens de TU Delft ‘het dilemma van wetenschap’. “Zonder publicaties kan die zich niet ontwikkelen.”

“We blijven contact houden met de universiteiten”, zegt Roland. “Ik begrijp ze ook wel. Nederland en het Nederlandse bedrijfsleven zijn helemaal gericht op het buitenland. Internationaal zakendoen en kennisuitwisseling wordt ook gestimuleerd door de overheid. Dat is alleen maar meer geworden in de afgelopen jaren. Dan kunnen we niet zomaar zeggen dat iedereen zijn deuren moet sluiten.”

Uiteindelijk gaat het om de Nederlandse staat, benadrukt Roland. Economische spionage gaat ten koste van de slagkracht van de Nederlandse economie, bedrijven verliezen hun voorsprong. Maar ook het vestigingsklimaat heeft er onder te lijden. Welk bedrijf wil zijn hoofdkantoor of een researchcentrum vestigen in een land waar informatie niet veilig is? Roland: “Iedere onderneming moet zich afvragen: wat is er te halen, waar ligt dat en hoe is dat beschermd.” ■

ISTOCKPHOTO

Leesvoer

Altijd belangrijk: welke boeken neem je mee op vakantie? En hoeveel, want je wilt niet halverwege veroordeeld zijn tot de aanschaf van doorsneeboeken in het Engels. Maar vooral de inhoudelijke keuze is van belang. Zo namen wij enkele jaren terug 'Komt een vrouw bij de dokter' mee. Nou, dat was me een vrolijke vakantie.

Veiligheidshalve gingen er een aantal jaren literaire thrillers mee. Maar ook die zijn niet zonder risico. Want hoeveel moord en doodslag kun je hebben als je ergens afgelegd in een huisje zit, waar het 's nachts pikkedonker wordt en je allerlei vreemde geluiden hoort?

Dus ga je toch maar weer afwisselen met verantwoorde lectuur. Zo stuitte ik dit jaar bij de ramsj op 'Duizend schitterende zonnen' van Khaled Hosseini, bekend van 'De vliegeraar'. Dat las ik enkele jaren terug op vakantie. Een mooi boek, maar niet zo fijn om te lezen tussen zwembad, zee en bezoek aan een idyllisch stadje.

Ik dacht Duizend schitterende zonnen te kunnen hebben, maar dat viel toch weer tegen. Gelukkig ben ik geen vrouw, want dan was het nog zwaarder geworden. Nog lang niet zo zwaar als voor Afghaanse vrouwen in de periode van de Russische bezetting, de daaropvolgende burgeroorlog en de machtsovername door de Taliban, want daar gaat het boek over.

Losse – mannelijke – bijgedachte: Nederlandse vrouwen moeten niet zo zeuren, want het kan nog veel erger. Ga maar na. Zo min mogelijk de straat op. Als het dan toch moet in boerka en vergezeld door een man, bij voorkeur de echtgenoot. Die wil dat zijn vrouw zonen baart. Als dat niet gebeurt, gebruikt hij haar als huissloof en neemt hij een andere vrouw. Als de beide vrouwelijke hoofdpersonen uit het boek hun man en het land proberen te ontvluchten, worden zij verraden door de man die zij benaderen als begeleider. En dan heb ik het lichamelijk en geestelijk geweld nog buiten beschouwing gelaten.

Als je dit boek leest, besef je dat de emancipatie van de vrouw nog een lange weg te gaan heeft. En dat het streven naar meer vrouwen aan de top een westerse luxe is. Ik betrapte mezelf tijdens het lezen op een groeiende sympathie voor de anti-islamitische denkbeelden van de pvv. Volgend jaar toch maar weer een onschuldige thriller mee.

Paul Scheer